

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

**Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin,
milli adət-ənənələrinin,
elm və mədəniyyətinin təbliği**

Aynur Turan
"Göy Qurşağı" jurnalının
redaktoru

Bu gün biz milli-azadlıq tariximiz barədə iftixar doğuracaq çoxlu məlumatlara maliklik. Lakin bir zamanlar bu tarixin kiçik bir səhifəsindən belə xəbərsiz olduğumuzu gənc nəsillər heç ağıllına belə gətirmir. Bəli, dünya dəyişir, zamanın hökmü ilə bağlı qapılar açılır. Unudulmuş tariximiz aydınlaşır. Bir zamanlar qararıqlar içərisində olmuş keçmişin məhrumiyyət dolu hadisələri bu gün müstəqil respublikamızın şanlı tarixinə çevrilir. Məhz bu tarix bizi öyrədir, özümüzü daha da dərinləndirərək etməyə səsləyir.

Biz iftixar ediləcək Azərbaycan tarixini yaratmış onlarca böyük nümayəndələrini bu gün minnətdarlıq hissi ilə yad edirik. Nə qədər təəssüflü olsa da, demək lazımdır ki, milli ictimai fikir tariximizin iftixar doğuracaq belə şəxslərinin heç də hamısını yad edə bilməmişik. Belə şəxsiyyətlər isə olduqca çoxdur. Bu şəxslərdən biri, XX əsrin əvvəlləri və sovet hakimiyyətinin ilk illərində yaşamış, həyatını, xalqının milli azadlığı uğrunda mübarizəyə qurban vermiş vətənpərvər şair, publisist və ədəbiyyatşünas alim Əliabbas Müznib Mütəllibzadədir.

Əliabbas Müznibin həyat tarixçəsi XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan xalqını ibrətamiz hadisələrindən biridir. Şairin hələ yüz ilə yaxın tarixin ibrətamizliyi barədə yazdığı aşağıdakı misallar bu gün onun özünə nə qədər də aiddir:

**Cahanda hər kəsin rəhnümasıdır tarix,
Əsir-zülmət-qəhrin ziyasıdır tarix,
Hüquqı səb olunan millətin bu gün mənə,
Hünəri, qüvvəli tək bi xudasıdır tarix.**

1883-cü ildə Bakıda doğulub. Ədəbiyyatda Müznib təxəllüsü ilə tanınan müəllifin əsl adı və soyadı Əliabbas Mütəllibzadədir. Müznib də bir çox yazıçı və şair

Günahsız müqəssir – Əliabbas Müznib və ya Azərbaycan Cümhuriyyətinin ilk dövlət marşını yazan şəxsiyyət

çağdaşları kimi ədəbiyyat və mətbuat aləminə 1905-ci ilin Rus qiyamından sonra gəlmiş və iti qələm, üsyankar ruhu, milliyətçi və türkçü inancları ilə, qısa zamanda ədəbi dairələrdə böyük maraq toplamışdır. O, ilk əvvəl, mollaxanada təhsil almış, bir müddət də rus-tatar (Azərbaycan) məktəbində davam etmişdir. Fars və rus dillərinə, Türk tarixinə dair geniş məlumatlarını şəxsi oxuma yolu ilə əldə etmiş və bu mövzularda dövrünün məlumatlı şəxsiyyətlərindən biri kimi tanınmışdır.

İlk şeirlərini 1907-ci ildən başlayaraq "Təzə Həyat", "İttifaq", "Zənbur" kimi qəzet və jurnallarda nəşr etdirən Əliabbas Müznib, qısa bir müddət sonra, 1910-cu ildə "Hilal" adlı qəzet nəşr etdirmiş; həddindən artıq tənqidçi ruhu və ifşaçılığı ilə diqqəti çəkən bu qəzetin ilk sayı hələ mətbuatda ikən müsadirə olunmuşdur. Buna səbəb Müznibin "Hökumət, ah bir insan yeyən qurd, nə pul qoyar nə bir yurd" misraları ilə başlayan şeiri olmuşdur. Rəsmi dairələrdən icazəsiz nəşr etdiyi ikinci sayda isə, Müznib milli gəncliyi, öz haqqını tələb etməməsi baxımından günahlandıraraq belə yazmışdır: "Namusu qatı, qarət etməklə qazanmaq olmaz, bəlkə hüquqi-vətən yolunda ölməklə olar. Görürsünüzmü, ata babadan qalan torpağımız zalımın çoxluğundan bir taxta pul mənasında olmuş; bu gün səhər kark olmaqla məhv nabad olmadığımız dəxi mühəkkək olmuşdur. Əlimizdən gedən ixtiyaratm istirdadına çalışmaq sübüt oluna bilər". "Hilal" 1911-ci ilin ilk aylarında bağlanır. Şairin yayınlamağa başladığı "Şiəb-sağib" dərgisinin də aqibəti eyni olar. 1911-ci ildə də Müznib hökumətə istiqamətli yazılarına görə, əvvəl qısa müddət üçün həbs olunur və günahlandırılır. Daha sonra isə, çar hökuməti tərəfindən ömür boyu Sibirə sürgün edilir.

Amma isyankar ruhlu şair, Sibirə də yazmaqdan qalmayıb. Burada yazmış olduğu şeirlərini Bakı mətbuatında nəşr etdirir. 1913-cü ildə Romanovlar sülaləsinin qurulmasının 300 il qeyd olunduğu sırada, Müznib də əfv olunaraq Bakıya qayıdır və yenedən mətbuat və nəşriyyat aləminə atılır. 1914-cü ildə böyük qar-

daşı Əbülfəz Mütəllibzadənin adına "Dirilik" adlı bir məcmuə qurur. "Müsavat" partiyasının lideri, Azərbaycan Parlamentinin ilk başçısı Məmməd Əmin Rəsulzadənin "Milli dirilik" adlı ardıcıl yazıları ilk dəfə bu jurnalın səhifələrində nəşr olunmuşdur. Azərbaycanda türkçülük fikrinin yayılmasında, Müznib və onun "Dirilik" jurnalı ətrafına yığıdığı ədəbi qüvvələr əhəmiyyətli rol oynamışdır. 1915-ci ildə Müznib bu jurnalın səhifələrində Rus imperatoru Deli Petronun Türk-Müsləman düşmənliliyi ilə dolu "Vəsiyyət" ini nəşr etdikdən sonra, yenedən təqiblərə məruz qalır. Az sonra isə jurnal bağlanır. Daha sonra Müznib "Türkün səsi" adlı

oxucularının çox sevdiyi kitablarından. Uzun illər ərzində topladığı el aşığılarının, xalq söz sənətkarlarının əsərlərini 1926-cı ildə "Aşıq Pəri və müasirləri" adlı kitabda çap etdirmişdir.

Bəli, tarix ən böyük ibrət dər-sidir. Bu ibrət dər-sini Əliabbas Müznibin həyat tarixçəsində də aydın görmək olar...

"Müznib" imzası Əliabbas Mütəllib oğlu Əhmədovun ədəbi təxəllüsüdür. "Müznib" sözü ərəb dilində günahkar, müqəssir mənasındadır. Qərribə olsa da, bu imza ilə Əliabbas Mütəllibzadənin şəxsi həyatı arasında bir çox sıx bağlılıq vardır. Elə bil ki, hələ yaradıcılığının ilk çağlarında taleyin onun adına yazmış ol-

Əliabbas Müznibin həyat tarixçəsi göstərir ki, onun seçmiş olduğu ədəbi təxəllüs ilə mənsub olduğu nəslin taleyi arasında da bir yaxınlıq olmuşdur. Məlum olur ki, belə bir cəza və ittihama hələ XIX əsrin əvvəllərində onun ulu babası-Bakının sonuncu xanı Hüseynqulu xan da məhkum edilmişdir. Nəslin qanlı tarixi 1806-cı ilin əvvəllərində çar generalı Sisiyanovun Bakını işğal etmək istədiyi zaman öldürülməsi ilə başlamışdır.

Bu hadisə sonralar Bakı əhalisi üçün böyük hadisələrə səbəb olur. Çarizmin işğalçı cəza dəstələri xalqı qılıncdan keçirir, Hüseynqulu xan vətənidən didərgin düşür. Ə.Müznib bu qanlı

bir qəzet çıxartmaq fikrinə düşsə də, rəsmi dairələrdən lazım olan izni ala bilmir. 1913-1917-ci illəri arasında Müznib, milli yayım səhnəsində geniş bir şəkildə çalışır. Şair özgün əsərlərlə birlikdə Şərqi və Qərbi ədəbiyyatından da tərcümələr edir. Öz əsərlərindən və tərcümələrdən ibarət olan onlarla kitab yayınladı. Rus imperiyasının süqutundan sonra Müznib ədəbi və siyasi sahələrdə daha geniş fəaliyyət göstərir. 1919-cu ildə yeni Azərbaycan Cümhuriyyətinin Dövlət Marşını yazır. Respublikanın rəsmi nəşr orqanı olan "Azərbaycan" qəzetində Türklüyün tarixi və məsələləri üzərinə bir ardıcıl məqalələr nəşr etdirir.

Sovet rejimi dövründə bir müddət 1920-1926-cı illər arasında Müznib yenə mətbuatda çalışır. Amma, burada ona hər zaman millətçilik sahəsində köhnə yazdıqları xatırladılır və nəhayət, 1926-cı ildə, erkən yaşda təqaüdə ayrılmağa məcbur edilir. Türkçü və milliyətçi olduğu üçün Müznib Sovet dövründə də, Çar dövründə olduğu kimi təzyiqlik və sət reaksiyalara məruz qalır.

Həyatının 20 illini mətbuata həsr etmiş Müznib, 1926-cı ildə 44 yaşında mətbuatdan ayrılır; siyasətdən tam uzaqlaşır və ədəbiyyat araşdırıcılığı ilə məşğul olur. 1927-1937-ci arasında, XIX-XX əsr. Azərbaycan ədəbiyyatı klassiklərinin əsərlərindən ibarət olan on kitab yayınladı. Bütün bu əsərləri özü yığmış, onlara geniş ön söz, bioqrafi və şərhlər əlavə etmişdir.

1937-ci ildə yenedən həbs olunan Müznib XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının bir sıra tanınmış şəxsiyyətləri kimi, milliyətçiliklə və pantürkizmlə ölüm cəzası hökmü olundu. Son zamanlarda ortaya çıxan sənədlər, yorulmaz jurnalist, şair və ədəbiyyat mütəxəssisi Əliabbas Müznibin 27 avqust 1937-ci ildə güllələndiyi qeyd edilir.

1956-cı ildə dövlət tərəfindən günahsız olduğu etiraf edilib, ölümündən sonra bəraət edən Müznibin əsərləri hələ də tam toplanıb nəşr olunmamış, yaradıcılığı tədqiq edilməmişdir.

Ə.Müznib tərcüməçilik ilə də məşğul olurdu. 1910-cu ildə "Min bir gecə" nağıllarından tərcümə etdiyi bir parçanı "Əlifleyla" adı ilə çap etdirmişdir. "Ürək yangısı" və "Tikan kolu" əsərləri

duğu cəza hökmünü o qabaqcadan bilmiş, buna görə də özünə belə bir ədəbi təxəllüs seçmişdir.

Əliabbas Müznibin həyatı boyu öz ictimai ideyalarına görə üç dəfə müxtəlif vaxtlarda cəzaya məhkum olmuşdur. Birinci dəfə 1912-ci ildə çar hökuməti onu xalqı milli-azadlıq qiyamına çağıranlar sırasında Sibirə ömürlük sürgün etmişdir. O, 1913-cü ildə Romanovlar sülaləsinin üç yüz illik yubileyi münasibəti ilə əhvi-ümumiyyəyə düşmüşdür. İkinci dəfə Əliabbas Müznib 1914-cü ildə dini-fanatizmi tənqid etməsinə görə Bakı ruhanilərindən şeyx Qəninin ölüm fitvasına məruz qalmışdır. Əliabbas Müznib üçün cəza ağır cəza hökmünə 1937-ci ildə düşür olmuşdur. Lakin o, taleyin onun adına yazdığı bu cəza hökmündən yaxa qurtara bilməmiş, bir "burju millətçisi", "pantürkist" və "panislamist" kimi məhkum edilib. Yene Sibirə göndərilmiş, 1938-ci ildə orada da vəfat etmişdir. Beləliklə, ədəbi-ictimai həyata "Müqəssir" imzası ilə atılmış Ə.Müznib ömrünü müqəssir kimi də başa vurmuşdur.

hadisələri ulu babası Hüseynqulu xana həsr etdiyi "Təəssürat", başlıqlı bu şeirində dərin hüznə yad etmiş, şeirin üzərində "Ulu babamı xatırlama" sözlərini yazmışdır. Sovet hakimiyyətindən əvvəl qələmə aldığı bir sıra yazılarında Əliabbas Müznibin çarizmin Azərbaycan xalqının başına gətirdiyi faciələri dəfələrlə yad etmişdir. 1919-cu ildə Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin bir illik yubileyi münasibətilə çap etdirdiyi məqaləsində o bu faciəli keçmiş-"Bir əsrdən ziyadə bir müddətin içində tökülən hesabsız qanların bahasına zalımların yedi-asibanəsindən əxz edilən." bir gün kimi xatırlayırdı. O, şəxsi arxivində saxlanılan, təxminən 1920-ci ilə aid qeydlərdən birində XIX əsrin əvvəllərində çarizmin Bakını işğal hadisələrini xalq ədəbiyyatından aldığı bir şeir parçasında bu cür təsvir edirdi:

**Yürüdü qoşunu xanın iləri,
Görcək bunu ruslar çəkildi geri,
Düşmənlərdən təmizlədik şəhəri,
Bakı şəhri sevimli yurdumuzdur.**

(ardı gələn sayımızda)

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur